

The Wealth of Education?

Het rapport *The Wealth of Education* van de Commissie Teulings is een advies voor een nieuw examenprogramma Economie voor havo en vwo. Hierover debatteren Ton van Haperen, Alphons Mantel en Arnold Heertje met Eric van Damme en Jules Theeuwes, beiden lid van de commissie.

Economie in het voortgezet onderwijs

Van Haperen: Coen Teulings presenteert een nieuw programma voor het schoolvak economie in de bovenbouw havo/vwo. Dat is winst, want het oude programma gaat al decennia mee en verdient een onderhoudsbeurt. In turbulente tijden als beroepsgroep roepen 'dit doen we en wel daarom' is statusverhogend. Het versterkt de identiteit van de leraar economie.

Volgens Teulings is een nieuw programma nodig, omdat het oude onsamenhangend en overladen is, een combinatie van problemen uit de jaren tachtig en wetenschap uit de jaren zeventig. Als alternatief levert hij een set van eigentijdse concepten en contexten. Dit is een logische benadering. Modern algemeen vormend onderwijs staat voor weten, herkennen en productief aanwenden van kennis. De leraar verduidelijkt niet alleen de vakinhoud, maar bevordert ook een transfer van economische begrippen van de ene context naar de andere.

In de uitvoering is dit lastig, kinderen hebben nog veertien andere vakken en hun kwaliteiten verschillen. Teulings maakt het er bepaald niet makkelijker op. Natellen leert dat op HAVO een leerling meer eindtermen moet kennen dan in het oude programma en dat niet alleen; hij moet er ook nog iets mee kunnen. Vanaf 2007 daalt de lestijd met tien procent. Teulings preekt modern onderwijs, maar kiest voor inhoud. Veel verstand van economie, maar van onderwijs heeft hij geen kaas gegeten.

Mantel: Economie is in feite een gedragswetenschap; het beschrijft en verklaart het menselijk handelen inzake de keuze van schaarse, alternatief aanwendbare middelen. Bij de beschrijving van sommige onderwerpen wordt in het VWO gebruik gemaakt van elementaire wiskundige begrippen en modellen om de complexe werkelijkheid te benaderen, begrijpelijk en hanteerbaar te maken. De econoom wil nu eenmaal bepaalde begrippen kwantificeren. Dit ten behoeve van theorievorming, toetsing van modellen en het voeren van beleid. Het nut van wiskunde is gelegen in het feit dat de leerling wordt gestimuleerd om exact en logisch te denken binnen de randvoorwaarden van een model. Er is een duidelijke tendens om minder

Stelling:

Het advies doet recht aan het vak Economie.

wiskunde in het vak te stoppen. De relevante vraag is dan wat het vak economie nog toevoegt aan maatschappijleer. Een bijbehorende vraag is wat dan nog de meerwaarde van de wetenschappelijk opgeleide docent economie is. Een ander probleem is dat de aansluiting met de universitaire studie voor vwo-afgestudeerden nog meer problemen genereert dan nu al het geval is. Uit onderzoek blijkt dat vooral de wiskundige/modelmatige benadering van de universitaire economie voor eerstejaars studenten een struikelblok is.

Reactie Van Damme en Theeuwes: De Commissie Teulings heeft niet de bedoeling gehad om wat betreft didactische werkwijze op de stoel van de docent te gaan zitten. Wel hebben wij willen benadrukken dat de essentie van het economie onderwijs het aanleren van het economisch denken is, het toepassen van het economische instrumentarium op maatschappelijke problemen. Wij suggereren dat gegeven deze doelstelling een praktische benadering met het inzetten van onder meer experimenten en contexten waarin concepten duidelijk worden, verantwoord is. De modelmatige werkwijze wordt door ons niet afgewezen, maar moet wel functioneel zijn voor het begrijpen van economische principes.

Kritieken tot nu toe

Heertje: Samen met Schöndorff heb ik een inventarisatie gemaakt van de kritieken op het rapport¹. In het kort komt dat inhoudelijk op het volgende neer. Over de fundamentele structuur van het rapport wordt opgemerkt dat de verzameling concepten heterogeen en inconsistent is. Men adviseert bovendien het naar voren brengen van contexten, het pleiten voor probleemgestuurd onderwijs en het doen van experimenten aan de didactiek over te laten. De modelmatige werkwijze wordt ten onrechte buiten beschouwing gelaten. De speltheorie dient op een didactisch ver-

¹ Kritieken en aanbevelingen zijn gekomen van de zijde van: A. Boot (UvA), W. den Hertog, A. Mantel, I. Crutzen, N. van Arkel, F. de Roon (Vsnu), M. de Haan (Vsnu), A. Heertje (UvA), R. Schöndorff (UvA), K. Blokker (Cito), de Vecon (docentenvereniging).

antwoorde en voor vwo-leerlingen inzichtelijke manier verwerkt te worden. Het gebruik van wiskunde dient niet beperkt te zijn tot de eerstegraadsvergelijking. Ook wordt aangeraden een aantal te gecompliceerde keuzeonderwerpen te schrappen. Het verschil tussen havo en vwo zou moeten worden aangescherpt. De micro-economie krijgt teveel aandacht en de macro-economie juist te weinig. De geschiedenis van de economie wordt stiefmoederlijk bedeed.

Er wordt niet uitgegaan van de in de wereld gebruikelijke indeling van het vak met de schaarste als centraal begrip. Voorts legt het rapport eenzijdig nadruk op de marktform volkomen concurrentie, niet alleen door de som van consumenten- en producentensurplus als welvaartsmaatstaf te hanteren, ook door Pareto-efficiëntie te koppelen aan deze marktform en door het vraag- en aanbodschaema sterk op de voorgrond te plaatsen. Pareto-efficiëntie dient als een *analytisch* begrip te worden gepresenteerd, in eerste aanleg los van enig ordeningsmechanisme. Niet het deels achterhaalde begrip consumenten- en producentensurplus maar de behoeftebevrediging van de consumenten als welvaartsmaatstaf hoort centraal te staan. Dan vindt men vanzelf aansluiting bij het ruime formele welvaartsbegrip.

Ten slotte wordt opgemerkt dat het nieuwe programma een intensieve bijscholing van de docenten vergt. Vanwege de ernst van dit alles, doet het Ministerie van Onderwijs, naar mijn persoonlijke mening, er verstandig aan het rapport door te sluisen naar een door de CEVO in te stellen commissie van deskundigen die de tijd en de ruimte krijgt de gemaakte fouten te herstellen, lacunes op te vullen, begrippen consistent onder woorden te brengen en de eenzijdige nadruk op de markt en volkomen concurrentie ongedaan te maken.

Reactie Van Damme en Theeuwes: De toepassingen van de economische kennis zijn in de praktijk en in het beleid van de afgelopen decennia grondig veranderd. Het Keynesiaans georiënteerde vraagbeleid is aangevuld met een aanbodbeleid. Sinds de oprichting van de NMa en andere toezichthouders is de economie van marktwerking en regulering belangrijker geworden, door toenemende mondialisering zijn vragen over internationale handel, migratie en groei scherper geworden. Modern economie onderwijs moet het scholieren mogelijk maken die nieuwe ontwikkelingen te begrijpen en te verklaren. In een ander artikel² zijn we uitgebreider ingegaan op vergelijkbare kritiek van Heertje en Schöndorff. Daarin benadrukken we dat we met de uitwerking van acht fundamentele concepten³ er naar hebben gestreefd op gebalanceerde wijze en op een niveau dat geschikt is voor de tweede fase, de moderne economie te belichten. Onze aanpak van de welvaartseconomie behandelt marktwerking, marktfalen en overheidsfalen en bespreekt het begrip efficiëntie zoals dat gebruikelijk is in de economische wetenschap. Pareto efficiëntie wordt als analytisch begrip geïntroduceerd en dit staat los van de marktform. Consumenten- en producentensurplus zijn kernbegrippen in het beleid en zeker niet achterhaald.

2 Eric van Damme, Coen Teulings en Jules Theeuwes, "Zoals Algemeen Bekend...", Tijdschrift voor het economisch onderwijs, April 2006, 66-72.

3 Schaarste; ruil; markt; ruilen over de tijd; samenwerken en onderhandelen; risico en informatie; welvaart en groei; goede tijden, slechte tijden.

Markten en welvaart

Heertje: Het rapport snoert de economische wetenschap in tot de werking van de markten. Allocatie buiten de markt om door toedoen van de centrale en lokale overheid, de vakbeweging en actiegroepen blijft buiten beschouwing. De overheid komt alleen indirect ter sprake als het om correctie van marktfalen gaat. Voor het allocatiemechanisme van de toekomst, de publiek-private constructie, wordt geen plaats ingeruimd. Binnen het kader van het marktmechanisme is er onevenredig veel nadruk op volkomen concurrentie en de collectieve vraag- en aanbodfunctie.

Het rapport bevat diverse slordigheden, zoals de vermeende afleiding van de aanbodcurve uit het break-even schema. De aanbodcurve resulteert bij hoeveelheidsaanpassing uit de hypothese van de winstmaximering. De benzinemarkt met Shell, BP en Esso wordt door Teulings als een homogeen oligopolie getypeerd. Een beginnersfout.

Met de welvaartstheorie heeft het rapport grote moeite. Op bladzijde 9 van het rapport slaat welvaart op de rijkdom van een land. Op bladzijde 67 is het de som van ruilwinsten van alle betrokkenen. Even daarna is het de som van een consumenten- en producentensurplus. Op bladzijde 114 wordt het bbp als welvaartsmaatstaf opgevat, eventueel monetair gecorrigeerd voor de kwaliteit van het milieu. Daarna worden bbp, toegevoegde waarde, economische groei en welvaart weer op één lijn gesteld.

Hoewel Pareto ter sprake wordt gebracht, ontbreekt begrip en kennis van de Paretiaanse welvaartstheorie, die de allocatie beschouwt uit een oogpunt van de preferenties van de burgers als consumenten van nu en straks. Het Paretiaanse formele en subjectieve welvaartsbegrip sluit hierbij aan: de behoeftebevrediging van de consumenten voor zover afhankelijk van het omgaan met schaarse middelen. De commissie denkt ten onrechte dat het producentensurplus deel uitmaakt van Pareto-efficiëntie, heeft niet in de gaten dat het producentensurplus alleen inhoud heeft bij volkomen concurrentie en trekt vervolgens verkeerde conclusies over de grondslag van het Europese mededingingsbeleid. Het ontbreken van het ruime welvaartsbegrip is een achteruitgang.

Reactie Van Damme en Theeuwes: Ook op deze punten hebben we in het eerdere artikel uitgebreid geantwoord. Welvaart is een beladen en breed begrip. In het onderwijs kan men het niet bij algemeenheden laten. Bij de concretisering speelt consumenten- en producentensurplus een grote rol, alsmede een genuanceerde kijk op wat de metingen van het bbp hierover zouden kunnen zeggen. Onze behandeling van de benzinemarkt als homogeen oligopolie was geen fout maar bewust zo gekozen als startpunt van een discussie waarin productdifferentiatie werd geïntroduceerd. Ten slotte: natuurlijk maakt productensurplus onderdeel uit van de maatschappelijke welvaart en is producentensurplus op alle markten, volkomen of onvolkomen, mogelijk. ■

T. van Haperen is docent Economie en tevens lerarenopleider.

vanhaperen@few.eur.nl

A.F. Mantel is docent Economie en redacteur van het Tijdschrift voor Economisch Onderwijs.

wiltenburgh@wanadoo.nl

A. Heertje is emeritus hoogleraar Economie aan de Universiteit van Amsterdam joab@heertje.nl

E.E.C. van Damme is hoogleraar Economie aan de Universiteit van Tilburg eric.vandamme@uvt.nl

J.J.M. Theeuwes is hoogleraar Economie aan de Universiteit van Amsterdam j.j.m.theeuwes@uva.nl